

HIF-Rapport

2002:2

Maori-musikk og kultur på New Zealand

Anitha Eriksson

Høgskolen i Finnmark

	PUBLIKASJON: HiF-Rapport 2002:2 ISBN: 82-7938-064-7 ISSN: 0805-1062
Publikasjonens tittel: Maori-musikk og kultur på New Zealand	Antall sider: 45 Dato: 4. juni 2002 Pris: kr 155,-
Forfatter: Anitha Eriksson	Avdeling:
Godkjent av: 1.amanuensis Odd Mathis Hætta, Høgskolen i Finnmark 1.amanuensis Vappu Inkeri Pyykkö, Høgskolen i Finnmark	
Oppdragsgiver:	Prosjekt:
Utdrag:	
Vi bestiller ____stk av publikasjonen: Navn: _____ Adresse/postnr: _____	

Maori-musikk og kultur

på New Zealand

*Rapport fra studieopphold ved Waikato Universitetet i
Hamilton, New Zealand august 2001*

Anitha Eriksson

Høgskolen i Finnmark Avdeling for pedagogiske og humanistiske fag
2002

Forord

I forbindelse med permisjon høsten 2001 reiste jeg til Waikato Universitetet i Hamilton på New Zealand for å lære om maorenes musikk og kultur. Bakgrunnen til dette er todelt: Dels min faglige interesse for etnomusikk og dels det at jeg arbeider i Finnmark med nærhet til samisk kultur og tradisjon. Interessen for etnomusikk har jeg dyrket siden begynnelsen på 1980 årene og jeg har i min undervisning brukt dette så ofte det vært naturlig.

Ved en musikkonferanse i USA sommeren 2000 møtte jeg en musikerkollega fra New Zealand som vekket interessen for maorenes musikk og kultur. Jeg fikk inntrykk av at maorenes kulturelle situasjon lignet det samiske i Norge med hensyn til å være en synlig minoritet i et høyteknologisk utviklet samfunn med røtter i europeisk kultur. Jeg fikk også forståelsen av at man fra nasjonalt hold også ønsket å fremme det maoriske og synliggjøre dette i skolen. Denne rapporten inneholder en oppsummering av de erfaringer og opplevelser jeg gjorde ved mitt besøk.

Waikato Universitetet i september 2001

Anitha Eriksson

Innholdsfortegnelse

	1
Forord	2
1. INNLEDNING	5
2. STUDIEMILJØER	6
2.1 Besøk i WHARINUI- Maorenes samlingshus (stort hus).	6
2.2. Besøk på Kapa haka øvelse	9
2.3. Instrument workshop	11
2.3.1 Programmet for workshop	12
2.3.2 Spille metodikk og teknikk.....	12
2.3.3 Deltakerne i workshop.....	13
2.3.4 Videre arbeid med seminar og workshop.....	13
2.3.5 Workshop som møtested	13
2.4 Waikato universitetet	14
2.4.1 "School of maori and Pacific Development"	14
2.4.2 "Academy of performing Arts"	15
2.4.3 "School of Education" (lærerutdanningen)	15
Musikk - og kunstoffagene i lærer utdanningen.....	15
Studiestart	16
Introduksjonsuke	17
Lærere for maoriskoler	18
2.5 Skolen	19
2.5.1 Læreplanen.....	19
2.5.2 Framdriftsplan.....	19
2.5.3 Læremiddel.....	20
2.5.4 På timeplanen.....	21
2.5.5 Skolebesøk	21
2.5.6 Musikk som identitetsfaktor.....	22
3. MUSIKKFAGLIG DEL	23
3.1 Maorenes sangtradisjon- Moteatea	23
3.1.1 Landet og landmerkene betydning i musikken -Te Whenua.....	23
3.1.2 Ulike typer av Motetatea.....	24

3.1.3	Tekst og melodi.....	25
3.1.4	Andre sangformer	26
3.1.5	Sangens funksjon i dag.....	27
3.2	Maorisk dans	28
3.2.1	Haka og "Action songs"	28
3.2.2	Haka Poi.....	29
3.2.3	Dansen i ny kontekst og funksjon.....	31
3.3	Maorisk instrumentalmusikk- Nga puoru.....	32
3.3.1	Maoriske blåsemusikkinstrumenter	33
3.3.2	Rytmeinstrumenter	39
3.3.3	Andre instrumenter.....	39
4.	OPPSUMMERING	40
4.1	Valg av studiested	40
4.2	Maorikulturens levekår.....	40
4.3	Gamle tradisjoner i ny kontekst.....	41
4.4.	Renessanse for gamle tradisjoner	41
4.5	Skole og undervisning	41
4.6	Maorikulturens status.....	42
5.	ORDLISTE	43
6.	KILDER.....	44
6.1	Muntlige informanter	44
6.2	Bibliografi.....	44
6.3	Sangbøker / læremiddel med CD/MC	45
6.4	Diskografi.....	45
6.5	Video	45
6.6	Internett	45

Bilder: Anitha Eriksson

Maorisk kultur og musikk

1. INNLEDNING

Denne rapport bygger på egne opplevelser og erfaringer i møte med maorenes kultur og musikk på Waikato universitetet i Hamilton og på New Zealand. For å få en dypere forståelse av de musikk og kulturuttrykk jeg møtt har jeg dels snakket med forskjellige fagpersoner og dels studert tilgjengelig litteratur og tilgjengelige lyd- og video opptak.

I likhet med andre urfolk har maorikulturen vært utsatt for forsøk til utrydding. Det vil blant annet si at man i lang tid ikke fikk lov å bruke maorispråket. Mange kulturuttrykk er knyttet til språket og er derfor vært i fare for å gå tapt. Siden maorikulturen bygger på muntlig tradering er det kun fra moderne tid det finnes litteratur av maoriske forfattere. Den eldre litteraturen er i hovedsak skrevet av europeere og bærer også preg av kolonisasjonstidens menneskesyn og kulturforståelse.

Etter 1950 og 60-årenes mål å assimilere maorene i det europeiske samfunn er det fra 1970-årene og til i dag gjort en god del arbeid fra nasjonalt hold for rette opp de feil som er gjort i forhold til det maoriske folk og kultur. Målet er i dag å styrke maorenes identitet som folk og synliggjøre kulturen i samfunnet.

Min problemstilling er på bakgrunn av dette: *Hvordan viser seg og kommer maorikulturen til uttrykk i utdanning og skole i det New Zealandske samfunn?*

2.STUDIEMILJØER

2.1 Besøk i WHARINUI- Maorenes samlingshus (stort hus).

Guide: Ray Gage

Denne **WHARINUI** som jeg besøker hører til Waikato Universitetet og ble innviet 1987 og var den gang knyttet til lærerskolen. Vanligvis blir alle Wharinui oppkalt etter noen av forfedrene men det er ikke tilfelle med denne. Wharinui ligger på universitetsområdet og i tilslutning til møtehuset ligger også en spisesal. Hele bygningsmassen kalles **PA**. Huset brukes i tillegg til undervisning om maorikultur også til møter og samlinger av ulike slag slik som, brylluper, bursdager og gudstjenester. Hensikten med senteret er dels og være samlingspunkt for studier av maorisk språk og kultur. Dels vil senteret være et sentralt punkt for maoriske studenter som reiser hjemmefra for første gang for å studere ved universitetet.

I det maoriske samfunn ellers har hver stamme sin egen Wharinui. Hvis noen kommer i uenighet eller krangel med noen innen stammen så kan de bygge sin egen Wharinui.

Bilde 1. *Wharinui*

Bygningen er dekorert på utsiden med tre utskjæringer som symboliserer menneskekroppens hode, armer og bein. I midten av inngangspartiet er det en pøle som er som en totempøle. Døren som er plassert på kortsiden men ikke på midten, symboliserer munnen og vinduene symboliserer øynene. Når jeg går inn i huset

gjennom døren stiger jeg altså inn gjennom munnen og går da inn til forfedrene.

De som kommer på besøk må først vurderes utenfor døren på **MARAE** (terskelsen). Hva slags hensikter har gjesten? Fredlige eller fiendlige? Før jeg ble sluppet inn måtte jeg ta av meg skoene av respekt for forfedrene.

Bilde 2. *Samlingssalen i Wharinui*

Huset består av ett stor rom og inneholder også mange dekorasjoner og treskjæringen. Det er flere treskulpturer som forestiller beskyttende vektere eller "engler". I de fire hjørnene er det plassert treskjæringer på veggen som symboliserer de fire himmelretningene. Det betyr at alle, uansett om man kommer fra nord, sør, øst eller vest kan identifisere seg og kjenne seg hjemme i Wharinui. Det finnes også et kristent kors på hver av langveggene.

Den ene siden av rommet kalles **TEAO** – "dagslyset" det er den som har kortest side ved døren. Der sitter husfolket. På den andre siden **MANWHIRI** – "Sørgesiden" plasseres gjestene. Rommet har ingen stoler men det ligger madrasser som man både sitter på og bruker til soveplass. (Utenfor er det plassert sitteplasser på samme måte). Neste gang jeg kommer til huset så for jeg lov å sitte å husfolkets side. Det er vanligvis plassert to rekker med sitteplasser. På den fremre sitter mennene og på den bakerste kvinnene slik at mennene på den måten kan beskytte kvinnene fra ukjente trusler og farer som gjestene kan føre med seg.

Farene kunne være både av fysiske og åndelig karakter. Grunnen til at kvinnene skulle beskyttes er at det er de som føder den nye generasjonen. Dette var en tidligere en reell situasjon men er i dag en symbolsk handling.

Alle gjester blir hilset velkommen med en egen seremoni **PUWHIRI**. Seremonien omfatter både **KARAKIA** bønn til Gud og hilsener til både gjestene og deres forfedre som plasseres der de hører hjemme. Denne seremonien brukes også da det kommer offisielle gjester som vil lære om maorisk tradisjon. Jeg blir invitert til å være med når en gruppe fra kommunen skal komme på besøk. Gruppen venter noen meter unna fra PA. En eldre maori kvinne, en ung kvinne og jeg sitter på den andre rekken benker utenfor huset på den korte siden om døren, husfolkets side. Ray sitter på den fremre benken. Når alle har plassert seg reiser den eldre kvinnen seg og går ut på veien og ser bort på den ventende gruppen. Hun roper til dem gjennom å syngre en sang, **KARANGA**¹ som er en påkallelse, med noen få toner for å spørre hvem de er og hvorfor de er kommet. En kvinne fra den ventende gruppen svarer tilbake.

Så begynner gruppen å gå mot Wharinui og kvinnene plasserer seg på den andre benken og bakover. Sist kommer mennene og plasserer seg på den første benken. Ray starter med karakia og så synger vår gruppe en sang, **PAO** (se eget avsnitt). Så blir det tale og sang fra gjestene. Til slutt legges et brev fra gjestene på bakken på den åpne plassen mellom de to stolrekkene og Ray går fram og tar brevet.

Da det ikke er flere taler stiller vi oss på en rekke foran den første benken og gjestene defilerer forbi og hilser på hver en av oss. Hilsenen foregår slik at man trykker nesene mot hverandre og hilser **KIA ORA**. Noen kysser på kinnet. Det blir tid til uformell samtale og da det blir dags å gå inn i spisesalen for en kopp te så hilses de besøkende inn i huset med en ny Karanga av den eldre kvinnen.

Gjestene fra kommunen skal overnatte i Wharinui og blir bedt om å velge seg en madrass og plassere den i rommet der de ønsker. På madrassen skal de plassere overnattingstingene og der skal de være i to dager og arbeide og lære om maorikultur.

¹ **Karanga** synges kun av kvinner på torget – marae som hilsen eller farvelsang.

2.2. Besøk på Kapa haka øvelse

Leder: Joe Harawira

Hver onsdag kveld mellom 7 og 9 er det øvelse med universitetets **kapa haka** gruppe. Det vil si en maorisk sang og dansegruppe. Gruppen ble startet i 1978 av Joe som en mulighet for studentene å lære å bruke maori språket. Gruppen var den gangen i likhet med andre universitets kapa haka grupper en viktig del av den politiske kampen for å gjenopplive maorisk språk og kultur og for å finne sin maoriske identitet. I 1913 hadde 90% av skolebarn med maorisk bakgrunn maori som første språk, i 1975 var det kun 5%. Hensikten med gruppen er fortsatt det å bruke sangen som verktøy til å lære og bruke maorisk språk. I dag er det ca. 10% som har maori som første språk.

Antall deltakere er i dag mellom 30 til 60 personer. Det er ikke lenger kun studenter som studerer ved universitetet som er med. Mange har avsluttet studiene men er fortsatt med i gruppen. Noen har vært med helt fra starten. Noen av deltakerne har sine små barn med. De kryper rundt blant danserne men siden dansen er forholdsvis rolig og foregår i hovedsak på stedet så går det bra. Noen av de større barna deltar i poi og viser allerede at de behersker poiteknikken selv om de nok bare er 4-5 år gamle.

Bilde 3. Kvinnene svinger poi ballene mens de synger

Gruppen øver nå fram til den nasjonale kapa haka konkurransen "The national Performing Arts Festival" i februar neste år. Da kommer grupper fra hele landet

sammen. Hver gruppe framfører 6 nummer. Fire nummer i tillegg til et innledende og et avsluttende nummer. Det er flere grupper fra Waikatodistriktet som skal være med på konkurransen. Repertoaret består av sanger som deltakerne selv har laget gjennom årene. Lederen er opptatt av at de skal bruke sanger fra den egne tradisjonen og ikke låne populærmusikk fra Amerika eller Europa.

Øvelsen innledes og avsluttes med karakia. Så øver man sanger med bevegelse. En type repertoar kalles **POI** (se eget avsnitt) og er navnet på et slags dusker som kvinnene svinger i takt til sangen. Noen bruker en poi og andre en i hver hand. Sangen blir akkompagnert av to gitarer. Melodiene er melodiose og har enkel harmonisering. Man improviserer en eller to stemmer i tillegg til melodien.

Mennene øver en kraftfull dans. **HAKA**. (Se eget avsnitt). Man holder rytmen med kraftige stamp i golvet. Man beveger armer, hender, bein, hode, øyner og av og til strekker man ut tungen.² Stemmen er kraftig og teksten fremføres rytmisk på noen få toner.

Tekstene blir også lest rytmisk uten melodi eller på en enkelt tone som et slags regle. Jeg tegner ned teksten til en av refrengene og prøver å få en slags oversettelse av en av deltakerne. Hun er selv lærer, utdannet ved School of Education ved Waikato universitetet, og leder en kapahaka gruppe på en mellomskole. Det viser seg imidlertid at hun ikke kan oversette teksten fordi hun ikke forstår den. Dette er tydeligvis ikke uvanlig ifølge faglærerne ved lærerutdanningen.

Tekst til refrenget til en av kapa haka sangene

*Wharau ana i te huka tai,
I te roma wai
Hikawea aha e te kōkōuri
E te kōkōtea
Nā korei pōi a tia tini,
Pōi a amano
Ki runga ki a koe*

Teksten handler om poiballene som svinger i takt med musikken. De sammenlignes med et fossefall der vannet glitrer og som også lignes ved sukker som renner ned.

² Den kraftig utstrakte tungen kan man også se på treskulpturene. Hensikten med de oppspærret øynene og den utstrakte tungen er å trekke til seg oppmerksomhet.

2.3. Instrument workshop

Ledere: Hirini Melbourne og Richard Nunns

Hirini Melbourne skal sammen med Richard Nunns lede en workshop om maoriske musikkinstrumenter som skal finne sted i Rotorua. Melbourne og Nunns startet å samle inn informasjon om den gamle bruken av musikkinstrumenter for mer enn tyve år siden. Gjennom å reise landet rundt og snakket med gamle maori, lytte til fortellinger om musikkens bruk og funksjon og gjennom å studere instrumentsamlinger på museer har de dannet seg et bilde av hvordan musikkinstrumentene kan ha sett ut og hvordan de har vært brukt. De har samlet en mengde ulike instrumenter og har også rekonstruert de tradisjonelle instrumentene ved hjelp av den informasjon som de har klart å samle gjennom årene.

De har også holdt en rekke seminarer og workshop og konserter. Sammen har de produsert en CD der de framfører sanger sammen med tradisjonelle musikkinstrumenter. De produserer og framfører også musikk hver for seg.

Bilde 4. **Hirini Melbourne** er maori og underviser i maorisk språk og kultur ved Waikato Universitetet. Han er også flittig komponist og sanger. Musikken blir brukt både for undervisning og underholdning.

Bilde 5. **Richard Nunns** er New Zealander i femte generasjonen og har bak seg en karriere som engelsklærer i videregående skole. Han er også utdannet fløytist.

Rotorua er sentrum for maori kulturen og man har allerede siden tidlig på 1900 -tallet presentert maori kulturen på forskjellige måter for turister. Her finnes en 3 års utdanning for treskjærere ble satt igang av staten 1963 på grunn av at den gamle tradisjonen var på vei å forsvinne. Skolen får støtte fra turistdepartementet. Det finnes også en skole der man lærer å lage tradisjonelle tekstiler. Flere kapahaka grupper har også opptreden hver dag.

Jeg blir av Hirini Melbourne invitert til å være med på en workshop som skal foregå lørdag og søndag der jeg får anledning å lære om maoriske musikkinstrumenter. Både lære hvordan man lager dem selv og hvordan man spiller på dem.

Hirini gir meg noen materialer til å jobbe med på forhand. En bit bein av en sau og ett treør som skal bli fløyter, en flat tredisk og et stykke tre som skal bli en munnharpe. Disse skal jeg pusse på og øve å få lyd i.

2.3.1 Programmet for workshop

Demonstrasjon av ulike musikkinstrumenter med historisk bakgrunn om bruk og funksjon og om innsamlingsarbeidet.

Praktisk arbeid

Deltakerne får utdelt ulike materialer å jobbe med.

Først må vi gjøre en del forarbeid før det kan bli klingende instrumenter og før man kan lage fingerhull etc.

Så skal vi øve på å få lyd i instrumentene.

Konsert

På lørdagskvelden holder Hirini og Richard en kort konsert der de bruker instrumentene og kombinerer det med sang og gitar.

2.3.2 Spille metodikk og teknikk

Vi får instruksjon i hvordan vi kan få ulike tonehøyde og hvordan vi skal finne fram til en individuell tone. Som en del av dette går vi ut i området der vi er lokalisert for å lytte til lyder i naturen. Vi befinner oss like ved et område med varme kilder som

slipper ut damp og der vi kan høre og se hvordan det koker. Vi lytter til vann som renner, fugler og vind.

2.3.3 Deltakerne i workshop

Deltakerne består av folk fra to hovedgrupper. Dels er det en gruppe lærere og førskolelærere. Blant disse er det flere som ikke er maori. De ser behovet av kunnskap om maori musikk for å oppfylle målene med den nye læreplanen i kunstoffagene. Den andre gruppen er treskjærere. Det er lærere og studenter fra treskjærer utdanningen og noen selvstendig næringsdrivende. Man har i mange år laget "musikkinstrumenter" for salg til turister men disse har kun vært pene å se på. De føler derfor behov for å lære mer om hva som skal til for å lage instrumenter som kan produsere lyd. Samtidig ser de behovet for å selv kunne spille på dem for å kunne lage riktige instrumenter. Begge gruppene ser seg selv som viktige formidlere av maorisk tradisjonell kunst og kultur.

2.3.4 Videre arbeid med seminar og workshop

Det vil i snar framtid bli lagt opp til en oppfølging av dette seminaret og man vil da dels jobbe videre med den musikalske utøvende delen og med den tekniske siden av å lage musikkinstrumenter. Det finnes et stort behov blant lærerne ute i skolen om å lære om maorisk musikk siden man nå etter den nye læreplanen er forpliktet til å undervise om dette.

2.3.5 Workshop som møtested

Dette seminaret blir et møtested mellom mennesker med maorisk bakgrunn og med europeisk. Gruppene har nok litt ulik grunn til å komme men utover det å lære mer om maoriske musikkinstrumenter så får man anledning å møtes. Det viser seg at selv om man har maorisk bakgrunn så er det ikke selvsagt at man vet så mye om sin egen tradisjon. De med europeisk bakgrunn er denne gangen i hovedsak lærere som ønsker å gjøre seg mer skikket til å undervise om den maoriske kultur i skolen. Her får man også anledning å samhandle over kulturgrensene.

2.4 Waikato universitetet

Waikatouniversitetet er bygget på mark som hører til maoristammen Tainui. Den såkalte Waitangi kontrakten ble undertegnet av majoriteten av maorilederne og dronning Victoria av England i 1840. Kontrakten inneholdt både rettigheter og plikter for begge parter. I løpet av de siste 20 årene har regjeringen arbeidet med å rette opp de brudd på kontrakten som er skjedd og for ca 10 år siden ble marken levert tilbake som et resultat av dette arbeid.

På Waikatouniversitetet i Hamilton er maorikulturen synlig i forskjellige sammenhenger. Det finnes blant annet fakultetet *"School of Maori and Pacific Development"* og *"Academy of performing Arts"* med egne kurser i Maori Performing Arts. I *"School of Education"* er maori kulturen synlig både i undervisning, læreplaner og i studentenes studiehverdag.

Da nye studenter eller ansatte begynner ved universitetet blir alle mottatt i Wharinui med puwhiri seremoni. Hver onsdag mellom 13 og 14 er det satt av en "kulturtime" der de ulike studentgruppene fra forskjellige kulturer har anledning å komme sammen og også presentere seg.³ Universitetet har som omtalt tidligere i tillegg sin egen kapa haka gruppe som møtes hver onsdag kveld.

2.4.1 "School of maori and Pacific Development"

Waikato universitetet er det eneste universitetet i landet med egen avdeling og professor for maori studier.

Her tilbyr man mange kulturelleterte kurs. Man kan blant annet studere maori språk, maorisk samtidskunst, tradisjonell utøvende kunst, maori religion fra før kristen tid til i dag, historie og tradisjonelle og moderne maori skikker. Kvinnekultur slik som maori kvinnen i det tradisjonelle og det moderne samfunn og perspektiv på maori feminisme.

³ Universitetet har 1100 internasjonale studenter fra hele verden

2.4.2 "Academy of performing Arts"

Kursene i Maori Performing Arts er utviklet av en ung, nyansatt, nyutdannet lærer Terri Ripeka Crawford med bakgrunn dels fra klassisk utdanning i dans og fra tradisjonell maoridans. Akademiet huses i ett nybygget center for dans, drama, musikk og teater som ble innviet mars 2001.

Terri Crawford tar i sin undervisning utgangspunkt både i sin klassiske skolering og i sin bakgrunn og skolering i maorikultur. Jeg besøker en av hennes undervisningstimer der hun først har en avdeling med teknikkøvelser av ulike slag. Så gir hun studentene en oppgave der de får utdelt et dikt av en maorisk forfatter og et bilde laget av en maorisk kunstner. Studentene går ut i parken utenfor undervisnings rommet. Bygningen er plassert ved en liten sjø omgitt med tropiske planter og blomster og i sjøen og i trærne er det et rikt fugleliv. Studentene får tildelt en plass ute i naturen og der skal de forberede et framlegg der de tar utgangspunkt i diktet og bildet. De får ca 15 min til å forberede dette.

To studenter tar plass på en liten brygge ute i sjøen. En student finner et stort tre på en gressplen og enda en student finner en plass i skyggen under noen halv høye trær og busker der det er fullt med fugler i tretoppene.

I framføringen er det studenten ved det store treet som jeg konsentrer meg om. Hun lager en dans der hun inkluderer sang. Hun forteller at det hun synger er et gammelt maori ordspråk som hun kom til å tenke på da hun så bildet og leste diktet. Studenten bruker her deler av sin egen tradisjonelle gamle kultur til å skape noe nytt.

2.4.3 "School of Education" (lærerutdanningen)

Musikk - og kunstoffagene i lærer utdanningen

I september 2000 kom departementet for utdanning, "Ministry of Education" med ny læreplan for kunstoffagene, "The Arts in New Zealand Curriculum". Den nye nasjonale læreplanen for grunnskolen som skal tre i kraft 2003 danner utgangspunkt for undervisningen på lærerutdanningen. Man har ikke nasjonale ramme- eller studieplaner men disse utvikles ved hver enkelt institusjon og fag. Dans og drama er nye fagområder som nå blir obligatoriske i lærerutanningen.

Musikk- og kunstoffagene hører hjemme under "Department of Arts and Language" og hvert fag lager sin egen studieplan. De studenter som starter lærerstudiet 2001

forventes da de er ferdig utdannet å bruke den nye lærerplanen i undervisningen. Den obligatoriske delen av kunstfagene er 25 timer musikk og dans, 12 timer drama og 12 timer kunst. Av dette forventes ca 1/3 være knyttet til maori tradisjonen. De kan også velge ett eller to kunstfag som fordypningsfag. Hver fordypning omfatter ca 50 timers undervisning.

Hvis man studerer innholdet i musikkplanen "learning and teaching music" kan man ikke finne noe som tilsier at man underviser også om maorisk musikk tradisjon. I samtale med J.Jackson som er en av dem som underviser i musikk og som har vart med på å lage planen så sier hun at det ligger implisitt i planen. Man bruker maoriske sanger på maori og i forbindelse med undervisning i dans og bevegelse så brukes maori-danser. Hun mener at selv om en læreplan eller en studieplan eksplisitt skulle gi uttrykk for at maorikulturen er en del av innholdet så er det tilfeldighetene som avgjør om dette blir gjennomført eller ikke. Det er avhengig den lærer som underviser .

I samtale med G. Price så forteller han at de har valgt eksplisitt å undervise om maorisk kunst for at studentene skal forstå kunstens bruk og funksjon i maorisk tradisjon.

Som et ledd i arbeidet med den nye læreplanen vil det bli lagt opp til fagdiskusjoner i kunstfagsgruppen to til tre ganger per år. Det vil da være naturlig å ta opp spørsmål som gjelder det maoriske innholdet i læreplanen.

Studiestart

I begynnelsen på hvert studieår blir det holdt en stor puwhiri på maraeplassen for nye ansatte og nye studenter. Denne seremonien blir gjennomført på maori og blir ikke oversatt til engelsk. Talerne er for anledningen både betydningsfulle eldre og personer fra skolens ledelse. Dekanen for lærerutdanningen er kvinne men i følge tradisjonell praksis er det ikke lov for kvinner å tale ved puwhiri og derfor trer prodekan inn i denne sammenhengen. Han er en av minst 10 ansatte som ikke er maori men som snakker flytende maori. I tillegg til dette er det flere som har noe kjennskap til maori og som bruker dette aktivt i undervisningen. Siden det ikke er noe krav om å kunne maori for å bli ansatt så vet man ikke det eksakte tallet på ansatte som har kjennskap til eller snakke maori.

Introduksjonsuke

Ved åpningen av det nye studieåret for nye studenter ved det 3-årige studieprogrammet for lærerutdanning ble det gjennomført et to dagers workshop⁴ på bakgrunn av den nye læreplanen for grunnskolen. Initiativet til opplegget ble tatt av kunstfaglærerne.

De nye studentene hadde forskjellige etniske bakgrunn og fikk gjennom dette opplegget bland annet maorikulturen presentert for seg fra flere ulike aspekter. De fikk forklaring til puwhiri seremonien som de hadde vært med på tidligere⁵, de fikk komme inn i wharinui (det store huset) og fikk forklart for seg alle symbolene. De fikk lære om kunst og musikk. Blant annet en Waiata som var komponert av en av faglærerne og som handlet om studentene og om skolen.

Dette workshop opplegget ble også gjennomført på Matakana Island⁶ og er nå blitt et etablert opplegg som vil bli gjentatt neste år men ikke nødvendigvis med maorisk kultur som hovedinnhold.

Intensjonen med opplegget

I samtale med J.Jackson kommer det fram at dette introduksjonsopplegget i begynnelsen av planleggingen ikke var tenkt som et maori program men at det en eller annen gang i løpet av prosessen ble slik. Hun gir også uttrykk for at det er vanskelig å snakke om hvorvidt man skal ha et maori opplegg eller ikke.

Jeg tok kontakt med C. Watiti angående orienteringsuken. Hun var en av faglærerene i teamet og selv maori og jeg spør henne om intensjonen med opplegget. Hun underviser i billedkunst og sier at intensjonen var å gi studentene en opplevelse og erfaring i kunstfagene så tidlig som mulig i studiet for å gi dem en positiv start. Vanligvis så kommer kunstfagene nederst på listen av fag som

⁴ Man tok utgangspunkt i musikk og kunst innen maori kulturen og laget fem workshop: **musikk/ Waiata, kapahaka, Te Marae, Koahau og historiefortelling**. Studentene ble delt inn i like mange grupper som ble ledet av faglærere og fjerde års studenter. Gruppearbeidene ble avsluttet med en forestilling i den nyåpnede bygningen for utøvende kunst.

Betydelsen av uttrykket **Koahau** omfatter kunnskap om hvem man er, det vil si bevisstgjøring av egen identitet. Man bruker her et maoriuttrykk men inneholdet har ikke nødvendigvis å gjøre med maorikultur. (Dette er et av mange eksempel på hvordan man bruker maorispråket i ulike sammenhenger.)

⁵ Powhiri-seremonien som de var med på i starten ble gjennomført utendørs og de fikk ikke se hvordan det ser ut inne i wharinui .

⁶School of Education har en avdeling der og lærerteamet reiste dit og gjennomførte et tilsvarende opplegg med studentene der.

de skal jobbe med. På mitt spørsmål om opplegget ble dominert av maori kultur så sier hun at gjennom å ta studentene med til Puwhiri og gjennom historiefortellingsgruppen så måtte de nødvendigvis bli preget av maorikultur.

Jeg oppfatter da det slik at hovedintensjonen ikke først og fremst var å gi studentene kjennskap til maorikultur men å gi dem erfaring av kunsthagene og det var innfallsvinkelen til dette som for eksempel puwhiri seremonien, wharinui-møtehuset og historiefortelling som også ble inngangsporter til maorikulturen. Maori kulturen er en oral tradisjon der historiefortelling er sentral og bruken av metaforer er vanlig i sangtekster.

Studentene fikk blant annet lære om symbolbruken i kunsten og i forbindelse med workshop om historiefortelling fikk de oppgaven å fortelle sin egen historie og da bruke maoritradisjonen som inspirasjonskilde.

Graham Price er enda en av lærerteamet. Han underviser i billedkunst. Han var initiativtaker til opplegget på bakgrunn av at han er medlem i komiteen som laget den nye læreplanen for kunsthagene og regional kontaktperson ut mot skolene. Han sier at bakgrunnen til opplegget var dels å presentere kunsthagene i den kontekst som skolen er en del av og dels presentere kunsthagene så tidlig som mulig i studiet. Ellers ville studentene måtte vente et år. Konteksten som skolen er en del av er selvsagt den maoriske. Waikatouniversitetet ligger jo i et distrikt der opp i mot 50% av befolkningen er maori. Det betyr at mellom 10-20% av barna i skolen er maori og det er den virkelighet som lærerstudentene møter da de kommer ut som lærere. Et av hovedmålene for skole og utdanning er å gi befolkningen på New Zealand tilgang til begge språkene (engelsk og maori) via kulturaktiviteter.

Lærere for maoriskoler

Lærerutdanningen er de siste årene blitt pålagt av departementet å utdanne lærere også for maoriskolene. De danner egne grupper eller klasser som kalles Rumaki – klasser og blir utdannet til å undervise i " Kura kaupapa skoler" det vil si maoriskoler der undervisningen i hovedsak foregår på maori. Disse studentene følger det samme studiet som de som skal undervise i såkalte "mainstream" skoler men får så langt det lar seg gjøre maoriske veiledere. Hvis dette ikke er mulig brukes andre som snakker eller har kjennskap til maori.

2.5 Skolen

2.5.1 Læreplanen

I september 2000 kom departementet for utdanning, "Ministry of Education" med ny studieplan for kunstoffagene, "The Arts in New Zealand Curriculum". Planen omfatter fagene: dans, drama musikk og billedkunst og skal tre i kraft i 2003. Planen foreligger både på engelsk og på maori. Maoriplanen er ikke en oversettelse av den engelske og finnes ikke heller på engelsk. Den engelske planen brukes i "mainstream" skoler der undervisningen foregår på engelsk. Denne typen skoler kan også ha egne maori klasser men de bruker den engelske planen. Maoriplanen brukes i maoriskoler der mesteparten av undervisningen foregår på maori.

I innledningen til musikkdelen (og de andre fagdelene) sier man at planen vil fremme den musikalske arven blant de mange ulike kulturer som finnes på New Zealand. Spesielt vil den gi elevene mulighet til å lære de forskjellige stiler og genrer å kjenne både innen den tradisjonelle maorimusikken og maorisk samtidsmusikk.

2.5.2 Framdriftsplan

Framdriftsplanen for læreplanen er et toårs program som involverer alle skoler i landet. Det er valt ut en gruppe skoler i hvert distrikt (60 st av 555 i Waikatodistriktet) som skal fungere som "model skoler" for de andre skolene i distriktet. Det første året kurses lærerne i musikk og dans. 30 skoler kurses i dans og 30 i musikk og så skal de veilede hverandre i det fag som de ikke er kurset i. Det andre året kurses de i drama og kunst.

Det skal også skapes et nettverk der to lærere fra hver skole er kontaktpersoner og hver skole får ansvar for å være kontaktskole i et av de fire fagene. Så skal alle lærerne kurses og gjennomgå i alt 6 workshop. Kursingen inkluderer også rektorene på skolen. Kursvirksomheten bekostes til 25% av staten og 75% av den egne skolen.

Eksempel på maorisk stoff i lærer kursene

I løpet av tiden jeg befinner meg på Waikato universitetet pågår et av de første lærerkursene i musikk og dans. Innen utøvende kunst og dans i brukes begrepet redskap om følgende menneskelige funksjoner: stemmen, hender, kropp, sansene,

hjerter og ånd. Et eksempel på en maorisk sanglek som brukes i undervisning innen dans og kunstfag er en lek med pinner –**Tititorea**, som kastes fra person til person til akkompagnement av en rytmisk regle. Denne blir presentert for kursdeltakerne.

2.5.3 Læremiddel

Det finnes en rekke læremidler i musikkfaget for grunnskolen som tar for seg maori musikk og kultur. Her er noen eksempler:

- **Mervyn Mc Lean, *Maori Music, A Bulletin for School***, (with taperecorings) School Publications Branch, Department of Education, Wellington 1971
Forfatteren vil vise bredden i maori musikken og ikke bare "action songs".
- ***New Zealanders make music***, Teachers' guide and 6 tapes containing 60 excerpts of New Zealand recorded music, Department of Education, Wellington 1987

Et læremiddel som tar for seg de forskjellige musikktradisjonene i New Zealand.

- ***Hei Waiata, Hei Whakakoakoa, Songs to sing and to enjoy***, (with 3 tapes) Ministry of Education, Wellington 1992

Dette læremiddel vil introdusere maori kulturen for barn.

- **Hirini Melbourne, *Te Matauranga, Kia Ata Mai***, Educational Trust ,1997

Et sanghefte med CD som vil formidle kunnskap og informasjon om maorisk kunst, språk, naturen, livet kjærlighet, håp og død.

2.5.4 På timeplanen

Allerede på 1950-tallet hadde man på noen skoler kapahakagrupper der elevene fikk lære maorisanger- og danser. Dette er blitt vanlig på de fleste skoler i dag. Oftest er det frivillig å delta i kapahakagruppen og det er mest maori elever som velger å være med. Målsettinger er i første rekke å lære maorisk språk og kultur men noen grupper er også opptatt av å perfektionere sangen og dansen for å delta på regionale og nasjonale konkurranser .

2.5.5 Skolebesøk

Jeg besøker en såkalt 'mainstreamskole' dvs. en skole med undervisning på engelsk og som følger engelsk læreplan. På denne skolen finnes også en maoriklasse der undervisningen foregår kun på maori og en bilingval klasse der undervisningen foregår både på engelsk og maori. Skolen er en mellomskole 'Intermediate School' for 7. og 8. klasse. Kapahakagruppen øver hver fredag og den består av både gutter og jenter med maori bakgrunn. Alle har vært med i kapahaka grupper på lavere klassetrinn. De øver for å delta på en nasjonal konkurranse for barn opp til 8. klasse. Den skal ga av stabelen om seks uker. De øver først i to grupper, jentene for seg og guttene for seg. Jentene øver poi og guttene haka. Den siste halvtimen øver de sammen. Jentene starter i smågrupper der de øver poiteknikk.

Jentegruppen får instruksjon fra litt eldre jenter da de skal øve poi. Disse er i familie med noen av elevene og kommer hver fredag for å øve med dem. Læreren tar over da det begynner å nærme seg konkurranse dagen. Guttene øver med en ung mannlig lærer.

Bilde 6. Kapahaka øvelse i 7. og 8. klasse

2.5.6 Musikk som identitetsfaktor

I den New Zealandske skolen har man siden 1950- årene brukt musikken aktivt for å opprettholde og videreføre maorisk kultur. Både i "mainstream" skolene og de maoriske skolene har kapahaka gruppene vært en sentral aktivitet i denne sammenhengen. Her har elever og lærere med maorisk bakgrunn hatt mulighet til å bekrefte sin kulturelle tilhørighet. Man har også fått anledning å bruke det maoriske språk i sangen og lært om gamle skikker og tradisjoner.

Jenter og gutter har både sammen og hver for seg fått anledning å styrke både sin individuelle og kulturelle identitet . Dette viser spesielt den mannlige haka dansen der guttene får bruke både stemme å kropp for uttrykke styrke og initiativ. Læreren som underviser fungerer her både som veileder og rollemodell. Man har i undervisningen også trukket inn elevenes familiemedlemmer. Dette er noe som er karakteristisk for tradisjonell opplæring innen mange ulike urfolk. Man lærer ulike kulturelle skikker og tradisjoner fra generasjon til generasjon innen familien.

Kapahaka gruppene har også bidratt til å fornye den maoriske sangtradisjonen. Det har blitt skapt ny musikk til maorisk tekst i tradisjonell stil. Det å være med i kapahaka gruppene har også blitt attraktivt for de unge siden det blir arrangert konkurranser både lokalt og nasjonalt.

3 MUSIKKFAGLIG DEL

3.1 Maorenes sangtradisjon- Moteatea

Moteatea er et samlebegrep for den vokale musikktradisjonen. Det finnes mange ulike sangtyper og disse skiller seg ikke i noen større grad fra moderne sangtradisjoner. Sangenes hensikt er å være verktøy til å formidle et budskap gjennom teksten.

Maorene har i likhet med andre urfolk vært i fare for å miste språket sitt og har derfor også vært i fare for å miste tilgangen til forfedrenes sanger.

3.1.1 Landet og landmerkene betydning i musikken -Te Whenua

Te Whenua betyr ikke bare land men også "moder jord". Tangata Whenua betyr da "landets eller jordens folk". Maorene forstår det slik at de ikke er jordeiere men forvaltere av jorden og ser det som sin plikt å ta vare på den til etterkommende generasjoner slik at de kan overlate den i bedre stand en tidligere. Denne forståelsen av respekt for miljøet kan spores langt bakover i tid.

Bruken av Te Whenua eller landmerkene slik som, Awa- elver, Moana-oceanen etc i musikken symboliserer folkegruppene (stammenes) betydning. Bruken av slike landmerkene referere også til spesielle hendelser som har intruffet ved det aktuelle stedet.

Maori komponister bruker ofte metaforer hentet fra det miljø han kommer fra. Ett eksempel:

"Kua hinga te toara o te waonui a Tane "
A Toatara of the great forest of Tane has fallen

Skogens gud heter Tanemuhata, han er far til alle trær. Denne metafor beskriver en nå død leder eller annen betydningsfull person som en Toatara, det vil si et tre som nå er død. Treet som har stått høy i skogen og gitt skygge og beskyttelse til det som lever på marken i skogen har nå falt.

3.1.2 Ulike typer av Motetatea

Waiata

Waiata er de mest betydningsfulle av de melodiske sangene. De var opprinnelig sørgesanger og klagesanger og ble vanligvis sunget offentlig på Marae eller andre steder. De uttrykte dikterens følelser, formidlet et budskap og påvirket lytterens følelser.

Musikken til sangene skiller seg som sagt ikke fra andre moderne melodier. Melodi og tempo reflekterer innholdet i teksten. Musikken reflekterer også det geografiske område som komponisten kommer fra. Om komponisten kommer fra kysten er det naturlig at man i musikken kan høre lyden fra sjøen, bølgene mot stranden, skriket fra sjøfuglene, vinden fra oseanene etc.

Fra innlandet vil man høre skogsfuglene, rislingen fra bladen på trærne, fossefallene, vinden og stillheten i skogen etc.

Waiata tangi

Sørgesanger

Tangi betyr å gråte. Fire femtedeler av waiata sangene er sørgesanger.

Waiata whaiaaipo

Kjærlighets sanger av personlig karakter

Waiata Aroha

Kjærlighetssanger

Uttrykker kjærlighet både til personer og landet etc.

Oriori

Barnesanger

Voggeviser eller oppdragelsesviser som har som pedagogisk funksjon å fortelle hvordan barnet skal opptre.

Kaioraora

Sørge / klage sanger fremføres kun av mannlig solist

Disse ble skrevet av enken etter en mann som var blitt drept i krig eller andre fiendtligheter. Kaioraora betyr "å spise levende" det vil si med ord. Teksten uttrykker hva enken føler overfor de menn som drept mannen. Sangene ble skrevet for å holde hatet levende. De er blitt overlevert av de personer som sanger er rettet til.

Puri-Pao

Tilfeldighetssanger

Brukes i forskjellige anledninger der folk kommer sammen. Hvert vers består av to linjer som ofte komponeres på stedet.

Komponisten improviserer to linjer og det tilstedeværende selskapet repeterer. Samtidig som versert blir repetert tenker komponisten ut neste to linjer. Disse sangene brukes ofte ved uhøytidelige samvær og tar ofte formen av en konkurranse der ulike personer prøver å overtreffe hverandre.

Patere

Bevegelse sanger

Er lik Kaioraora til karakter men fremføres av en gruppe. Melodien begrenses til en tone der tonehøyden stiger kontinuerlig og faller på slutten av hvert vers.

3.1.3 Tekst og melodi

Det er alltid et nært forhold mellom tekst og melodi i alle sangformene. Siden maorenes musikk tradisjon er muntlig læres sangene i hovedsak på gehør. Det er derfor vanskelig å overføre musikken til notebilde og man har prøvd ut flere ulike noteringsmåter.

Tekstene

Sangene eller Waiata synges alltid på maori og selv om melodiene kan virke kjente for europeiske ører så er de sjelden slik at de er oversatte tekster fra engelsk eller andre språk. Tekstene kan beskrive eller kommentere spesielle hendelser. De gir også uttrykk for håp og lengsler for maorifolket. Kulturelle skikker og bruk er også vanlige tema.

Musikken

Folk flest forbinder ikke maorenes musikk med den gamle Waiata tradisjonen men med sanger av europeisk opprinnelse. Melodier som brukes til såkalte action songs som man lager typiske handbevegelser til. Disse melodiene kan dels være moderne originalkomposisjoner til maoriske tekster men kan også være populære hits-liste sanger. Melodiene tilpasses da det maoriske språk og kan iblant være vanskelig å kjenne igjen.

Blant de mange faktorer som bidrar til å forme en musikktradisjon er forskjellige skalasystem et viktig element. Musikken i den gamle maoritradisjonen og det europeiske skalasystemet passet ikke sammen. De to tradisjonene har derfor

overlevd adskilt. Andre europeiske faktorer som ikke har vært så sentrale for det maoriske systemet har imidlertid blitt inkludert i de tradisjonelle uttrykksformene som i Waiata, pao, poi etc. Disse musikkformene er derfor historiske tradisjonelle sanger med element både fra maorene og europene.

3.1.4 Andre sangformer

Sangleker

Mange av maorenes leker har vokalt akkompagnement. Det er imidlertid ikke mange som har overlevd inn i vår tid. En av de som fortsatt er i bruk er en **lek med pinner – Tititorea**, som kastes fra person til person til akkompagnement av en rytmisk regle. Denne leken utvikler barns koordinasjonsevne og rytmesans.

Opprinnelig så brukte man denne leken til å skille ut de unge men som man ønsket trene i våpenbruk.

Bilde 7. **Tititorea** , Sanglek med pinner

Padlesanger

Kanosanger eller padlesanger ble tidlig observert av reisende til New Zealand. Maorene brukte båter av forskjellig størrelse og i de store båtene var det behov for

en eller flere ledere til å holde rytmen slik at man padlet i takt. Det kan være opp til 60 padlere som samtidig skal sette åren i vannet. Disse lederne eller sangerne **Kaituki** står opp i båten og dirigerer med en stokk. Plasseringen varierer avhengig av hvor stor båten er.

Sangstilen har blitt sammenlignet med haka-krigsdansen både på grunn av den rytmisk fremførte teksten og av tatoveringen. Lederen brukte også opprinnelig et våpen da han dirigerte.

Sangen eller teksten fremføres som en responsang mellom solist og kor. Lederen begynner og padlerne svarer. Det kan være i form av vers og refreng. Lederen kan også blande sangen med ulike spøk. Sangen kan også improviseres der lederen, solisten begynner med et par ord og padlekoret svarer. I 1960 og 70 årene var det vanskelig å finne noen som ennå husket padlesanger men på Waikato elven⁷ arrangeres av og til fortsatt kanokonkurranser der sangtradisjonen er tatt i bruk .

3.1.5 Sangens funksjon i dag

Den maoriske sangtradisjonen lever videre i dag i hovedsak i forbindelse med kapahaka gruppene. Hovedhensikten med disse gruppene ser ut til å være ren opplæring i maorisk språk og kultur. Sangen fungerer her som et medium. Dette er synlig både i skole og høyere utdanning. Som et ledd i denne opplæringen blir det gitt ut en god del læremiddel til bruk i skole og undervisning. Hirini Melbourne ved Waikato universitetet i Hamilton er en sentral person på dette feltet. Både som lærer i maorisk språk ved maorisk institutt, som aktiv sanger og komponist og som produsent av sanger og læremiddel. Sangtekstene formidler også maorisk tenkning og kultur.

I forbindelse med tradisjonelle seremonier knyttet til maorenes samlingshus Wharinui finner vi også tradisjonelle sanger som holdes ved like. Sangens funksjon i denne sammenhengen er mer et uttrykk for å bevare den maoriske identitet selv om den i dag har mer symbolsk betydning enn praktisk.

⁷ Waikato elven renner gjennom byen Hamilton der Waikato universitetet ligger. Den første lørdagen jeg var i Hamilton vandret jeg langs elven og så og hørte en maori kano med padlere som trenet og brukte padle sanger.

3.2 Maorisk dans

3.2.1 Haka og "Action songs"

I gammel maorisk tradisjon var haka et samlebegrep som inkluderte alle typer danser. Hovedgruppene var ***haka Waiata, haka taparahi, og haka poi***.

Da misjonærene kom til New Zealand på 1820-30 årene bekjempet man haka skikken fordi den ble sett på som umoralsk og krigersk og uforenlig med kristendommen.

Konsertformen av hakadansen ble introdusert på ny av maoriprinsessen **Te Paea** i sekelskiftet 18 -1900. Hun hadde møtt dansen da hun besøkte noen øyer i Stillehavet og så tatt dem med hjem og organisert en turné for dem. Det tok imidlertid noen år før dansene ble akseptert og framført. Variasjoner av dansen ble også framført av kvinner og barn. Begrepet "action songs" og haka brukes om hverandre og etter hva man kan finne ut av gamle konsert programmer ble Action songs framført først i første halvdel av 1900-talet og da av både maoriske og ikkemaoriske grupper av barn eller voksne.

Konsertgruppene (eller korgruppene) optrådte også i kirkelige sammenhenger, som i Papaunui Methodist Church i Christchurch 1930 da man avverterte at programmet skulle inneholde: "merkelige Waiata, åndelige poi, action songs, hymner, maori hilsener og taler etc." Også på senere tid opptrer kapahakagrupper med poi i kirkelige sammenhenger som for eksempel på en katolsk påskesamling i 1980. Der laget gruppen en forestilling om møtet mellom de kristne misjonærene og maori folket.

Haka Waiata er sanger som ble akkompagnert av enkle bevegelser som hverken er like raske eller energiske som til haka taparahi. Bevegelsene til haka Waiata var de typiske vibrerende hendene som man viftet med i luften. I den tidlige formen for haka Waiata brukte man kun seks forskjellige bevegelser som kun hadde estetisk og rytmisk funksjon. I sin mer moderne form er bevegelsen knyttet til teksten og musikken. De speiler og intensiverer innholdet i sangen. ⁸

⁸ Mens jeg skriver hører jeg sang utenfor mitt kontorvindu. Det er en kapahaka gruppe av studenter som øver en haka waiata med de typiske handbevegelsene til en populær melodi.

Haka taparahi fremføres med kraftfulle bevegelser og et ropende kor og er det som man i dag forbinder med haka. Termen Haka brukes i dag både for dansen og melodien som akkompagnerer dansen.

Bilde 8. Haka-dans. Forestilling i Rotorua

Karakteristiske trekk:

- **Formasjonsdans** der deltakerne står oppstilt på rekker.
- **Bevegelser:** Man beveger armer, hender, bein, hode, øyner og man lager grimaser og av og til strekker man ut tungen
- **Stemmebruk:** Til dansen hører ropende, rytmisk framført tekst av solist og kor etter prinsippet rop og svar.
- **Pulsen** markeres med kraftige stamp i golvet.
- **Akkompagnement:** Man bruker kroppen som instrument. Man lager lyder gjennom å slå seg på brystkassen og på armer og bein.

3.2.2 Haka Poi

Poi og haka hører nært sammen og framføres av kvinnene. Poi-kunsten har blitt utviklet og framført av kvinner i mange generasjoner. I dag er det en nøkkelfaktor innen utøvingen av maorisk tradisjonell kunst og er blitt en av hovedattraksjonene for turister. Bak kulissene lærer og øver tusenvis av kvinner denne kunstformen på sin marae på hjemmepllassen over det ganske land. Poi-kunsten spiller på denne

måten fortsatt en viktig rolle innen maorikulturen.

Poi er en formasjonsdans der deltakerne står oppstilt på rekker og hver deltaker har en ball (eller flere) i hendene. Ballen er festet ved et tau eller et snor som de svinger i takt med sangen (rangi-poi). Lengden kan variere. Ballen svinger i mange retninger opp, ned foran og bak skuldrene. Deltakerne står på rekker da de framfører dansen og sangen. I tillegg til bevegelsene som lages med ballene forflytter seg danserne på golvet og skifter plass eller snur seg i forskjellige retninger.

Poidansen brukes i forskjellige seremonier og i dansen symboliseres ulike maoriskikker, tradisjoner og ritualer fra fortid og nåtid. I dag brukes Poi f.eks. i forbindelse med Puwhiri og underholdning.

Inspirasjon til å komponere Poisanger hentes både fra tradisjonelle legender og gamle religiøse forestillinger, fra forfedrene og fra Bibelen.

Bilde 9. Poi med to baller .
Forestilling i Rotorua

Bilde 10. Poi med fire baller.
Forestilling i Rotorua

3.2.3 Dansen i ny kontekst og funksjon

Den maoriske dansen i det moderne New Zealandiske samfunn har selvsagt en helt annen funksjon enn opprinnelig. På tross av at kontekst og funksjon er forandret så har den overlevd og fungerer. Dansen overleveres fortsatt fra generasjon til generasjon men fra å ha hatt praktisk funksjon i den gamle tiden så bidrar den i dag til å styrke den maoriske identitet. Spesielt den mannlige Hakadansen ser ut til å fungere godt som identitetskapende faktor i skolesammenheng.

Dansen blir et møtepunkt der man kan videreføre gamle tradisjoner og minner. I tillegg har den stor underholdningsverdi og fungerer i kommersielle sammenhenger som konkurranser og forestillinger for turister.

3.3 Maorisk instrumentalmusikk- Nga puoru

Det er gitt liten oppmerksomhet til den instrumentale maorimusikken i forhold til vokalmusikken. Det er derfor mye av den tradisjonelle bruken som er blitt glemt. Man har derfor begynt å søke etter kunnskap om hvordan de har blitt spilt og i hvilken sammenheng de er vært i bruk. Med utgangspunkt i disse kunnskapene har man forsøkt å rekonstruere instrumentene. De mest sentrale personene i denne sammenhengen er Hirini Melbourne ved Waikato universitetet i Hamilton og Richard Nunns fra Nelson.

Gjennom det omfattende innsamlingsarbeid som er gjort av Melbourne og Nunns kan man danne seg et bilde av hvordan musikken klang og hvilken bruk og funksjon den har hatt. Det finnes noen få gamle instrumenter som kan sees på museene. Instrumentene har i hovedsak mest vært i bruk sammen med sang. Hvilke materialer som har vært brukt er avhengig hvilken del av landet man har bodd. Man har brukt de materialer som har vært tilgjengelig ute i naturen. Ved havet har man brukt mye skjell og stein og i innlandet ulike treslag. De ulike instrumentene har også flere forskjellige navn avhengig av hvor i landet de har vært i bruk.

I samarbeid med kunstner og skjærer Brian Flintoff har Nunns og Melbourne fått rekonstruert de gamle instrumentene og de har på den måten bygget opp en imponerende samling tradisjonelle instrumenter. De har de siste årene brukt disse instrumentene i forbindelse med både CD, film og TV produksjoner og i konsertsammenhenger.

Bilde 11. *Richard Nunns (t.v.) og Brian Flintoff (t.h.) i verksted og utstillingslokale til Flintoff i Nelson på Sør-Øya.*

3.3.1 Maoriske blåsemusikkinstrumenter

Bilde 12. **Puutaatara**

Konkylie trumpet

Man bruker en kokylie-shell som en sjelden gang kan flyte i land på strendene på New Zealand. Man lager et hull i den ene enden og tilføyer et munnstykke av tre. Blåses som en trumpet og tonen kontrolleres med pusten og handen brukes som sordin. På grunn av sin sterke lyd ble den brukt som signalinnstrument for å samle folk og for å annonsere fødsel og død.

Bilde 13. **Pukaaea** Tretrumpet

En trumpet laget av tre som kunne være opp til 2,5 m lang. Mest vanlig var mellom 1,5- 1,8 m. Har mest vært i bruk i krigerske sammenhenger for å varsle fiendens ankomst og for å samle folk til krig.

Bilde 14 og 15

Koauau - fløyteinstrumenter

Familienavn for en gruppe fløyteinstrumenter. Fløytene er laget av bein eller tre med tre til fem fingerhull. De fleste har tre hull. De blåses vanligvis med munnen og iblant brukes stemmen samtidig på forskjellige vokaler. Man sier at fløyten reflekterer stemmen til den som spiller på den.

Bilde 16 og 17. **Putorino- dobbelfløyte**

Dette instrumentet er sannsynligvis et instrument som er særpreget for maorene og som man ikke finner mange andre steder.

Laget av to hulete piper av tre- eller bein som er brei på midten og smalere i begge ender (kan være laget av albatrossbein - putorino - iwi toroa).

Navnet putorino betyr "to stemmer" og sikter da til fløytens egen og den menneskelige som sammen produserer en tredje: en åndelig stemme. Fløyten kan produsere to distinkt forskjellige lyder: et påkallende trompet lyd - den mannlige og en lang fløytelyd- den kvinnelige. Noen Putorino er konstruert slik at man kan blåse fra begge ender og få fram forskjellig lyd fra de ulike endene.

På noen fløyter kan man få fram de ulike lydene fra den samme enden.

Bilde18 og 19 . **Nguru –fløyte laget av stein, tre eller tann**
Steinfløyte som med en sving i ene enden og ligner på en hvaltann. Spilles med munnen eller nesen. Da den spilles med nesen oppstår en klagende lyd

Bilde 20. **Koauu-pupu harkeke**
*Blåseinstrumenter uten fingerhull laget av shell.
Blåses over åpningen i bunnen*

Flere instrumenter er laget av frøkar som man enten blåser i eller svinger i luften.

Bilde 21. Poia whiowhio

En tråd eller et snor er tredd fra midten ut i den smale enden og så snurres den i luften. Den lager fuglelignende lyder og ble brukt i forbindelse med åpning av fuglejaktsesongen.

Koauau- pong ihu

Laget av et frøkar der man kuttet toppen av den smale enden og med to fingerhull på siden. Man blåser med den ene neseboret og holder fingeren for det andre neseboret.

Bilde 22. Hue puruhau

Laget av et overdimensjonert tørket frøkar der man fjerner frørne, kutter og blåser i den smale enden. Ble brukt ved healing.

Bilde 23. **Porotiti**

En liten tredisk med et dobbelt snor festet på midten. Da den snurres i luften oppstår en hvinende lyd. Lyden forandres avhengig diskens flate og vinkelen mot vinden. Brukes som en leke men også i forbindelse med healing. Da ble den snurret over ansiktet eller brystet på et barn som var syk i forkjølelse eller influensa.

Bilde 24. **Purerehua**

En flat disk laget av tre, stein eller bein. Den er oval eller diamantformet, er flat og har formen av et løv. I den ene enden festes en tråd eller snor og den blir svinget i luften. Lyden som oppstår er lavt surrende og kan høres på lange avstander. Den ble brukt innen Ngati Porou stammen i regnseremonier og blant Taranaki folket spilte man flere samtidig i forbindelse med begravelsseremonier.

3.3.2 Rytmeinstrumenter

Hue Puruwai

Er laget av et tørket gresskar og da man beveger den oppstår lyden av frørne inne i karet som roterer. Brukes i forbindelse med healing og for å roe ned rastløse ånder.

Tokere

Kastanjett lignende instrument laget av hardt tre, bein eller shell. Holdes mellom tommelen og pekefingeren. Er blitt brukt i gruppeframføringer av kvinner som akkompagnement til langsom grasiøs dans.

Pahua - Tre gong

Lyden av denne tretrommen eller gongen kan høres flere mil. Den ble brukt til som signalinstrument for å aktivere folket da fienden var på vei. Det finnes en teori om at grunnen til at det ikke fantes trommer av skinn var fordi de ikke kunne overleve i det kalde klimaet på New Zealand slik de gjorde i Polynesien.

3.3.3 Andre instrumenter

Bilde 25. **Roria- munharpe**
Munnharpen ble laget av tre eller bein og iblant brukte man stemmen samtidig på ulike vokaler

4. OPPSUMMERING

4.1 Valg av studiested

Da jeg tok kontakt med Waikatouniversitetet var jeg ikke klar over hvor riktig valg dette skulle vise seg å være. Det geografiske område der Waikatouniversitetet er lokalisert ligger i den delen av New Zealand som bebos av en stor del av maori befolkningen. Universitetet som er det eneste i landet som har en egen avdeling for maoristudier spiller en stor rolle i å synliggjøre og videreføre maorisk kultur og tradisjon. Disse forhold bidro i høyeste grad til at mitt opphold fikk det faglige innhold som vist i denne rapporten.

4.2 Maorikulturens levekår

Mitt første inntrykk da jeg startet dette studie var at maorikulturen hadde gode levekår og var spesielt synlig på Waikatouniversitetet både i det daglige arbeid på ulike avdelinger og i planverk. I tillegg var det lett å finne både litteratur og lydopptak av maori sang og dans. Også i turisttilbudet var maori musikk et viktig og synlig innslag.

Det viste seg selvsagt, og naturligvis ikke uventet, da jeg begynte å komme litt dypere inn i materialet at virkeligheten ikke er så entydig. Maorene er en minoritet i forhold til den europeiske befolkningen og i likhet med andre minoritetsfolk har folket og kulturen vært utsatt for undertrykkelse på forskjellige måter gjennom historien. De første som kom til New Zealand var hval- og selfangere. Så kom misjonærer og oppdagelsesreisende. Disse gruppene har hver på sin måte bidradd til å etablere nye skikker og på forskjellige måter bidradd til å svekke den opprinnelige maorikulturen. På senere år er det fra stats- og departementshold gjort innsats for å fornye og oppgradere maorikulturen i skole og samfunn. Det er også gjort tiltak for å rette opp feiltrinn som er gjort mot maorene.

4.3 Gamle tradisjoner i ny kontekst

På tross av disse historiske forhold, som jeg i denne sammenhengen ikke utvikler nærmere har maorikulturen overlevd. Det betyr derimot ikke at den nå opptrer på samme måte som i føreuropeisk tid. Alle kulturer som overlever må på en eller annen måte tilpasses ny tid med nye forhold. Eksempel på ny kontekst er turistnæringen og musikkonkurranser. Selv om man som utenforstående betrakter kan synes at maorikulturen er blitt eksploatert gjennom turistnæringens kommersialisering så må man samtidig innrømme at det også har bidratt til at maorikulturen fortsatt blir overlevert til nye generasjoner. Et eksempel er poikunsten. Takket være turistindustrien blir denne kunsten videreført til nye generasjoner kvinner. Enda ett eksempel er kapahaka konkurranser og festivaler. Disse appellerer til ungdommen og bidrar til å opprettholde kapahaka gruppene som i sin tur bidrar til å opprettholde og videreformidler maorisk språk og kultur.

4.4. Renaissance for gamle tradisjoner

I tillegg til de kommersielle uttrykksformene finner vi også et økt interesse for å gjenopplive gamle musikktradisjoner som er i fare for å bli glemt. Et eksempel på dette er innstrumentalmusikken. Workshop og Cd-produksjoner bidrar sterkt til dette. Waikatouniversitetet spiller her en sentral rolle dels ved Professor Hirini Melbourne og avdeling for maori studier og dels gjennom Avdeling for utøvende kunst med sine kurs i maorisk musikk og dans.

4.5 Skole og undervisning

Angående hvordan maori kulturen blir synlig i skolen så kan jeg bare si noe meget generelt etter et slikt kort opphold på New Zealand. Mitt noe overfladiske innblikk i denne sammenhengen gir meg inntrykk av at det er tilfeldig hva som skjer og om det skjer noe synlig i undervisningen. Det mest synlige er kapahaka grupper som allerede i 1950- årene fantes på noen skoler og er vanlig på mange skoler i dag.

I lærerutdanningen gjør man forsøk på å integrere maori kulturens sang og dansetradisjoner i undervisningen. Det vises blant annet gjennom spesielle tiltak i forbindelse med studiestart men også i kursinnholdet. I tillegg tilrettelegges utdanning av lærere for å dekke behovet for lærere i rene maoriskoler.

4.6 Maorikulturens status

Mitt inntrykk er at man fra departementet gir stor oppmerksomhet til maorikulturen gjennom de tiltak som er gjort blant annet ved Waikatouniversitetet. For eksempel ved avdelingen for maorikultur og senter for utøvende kunst. Den nye rammeplanen for grunnskolen er enda et slikt eksempel der man eksplisitt uttrykker at man ønsker å fremme maorisk kulturtradisjon.

Et tema som fortsatt er vanskelig å drøfte er hvordan man skal balansere forholdet mellom den ikke-maoriske musikk og kulturtradisjonen på New Zealand⁹ og maorikulturen. Det er politisk korrekt å ønske å fremme maorikulturen og på den måten styrke maorisk kulturell identitet. Behovet for å styrke den ikke maoriske kulturidentiteten ser også ut til å være tilstede men at man i angst for å bli oppfattet som anti-maorisk i ulike sammenhenger ikke tør å sette dette på dagsorden. Musikkfaget er slik jeg ser det et eksempel på dette. Man lager et kursinnhold der man tar for seg musikkfagets ulike aspekter men der man ikke viser til eller nevner ulike etniske tradisjoner hverken den maoriske eller andre tradisjoner på New Zealand. Dette på tross av at det allerede i 1986 ble laget læremiddel som satte fokus på dette.¹⁰ Man unngår på den måten motreaksjoner men man gir selvsagt den enkelte lærer mulighet til å på eget initiativ ta for seg ulike tradisjoner og kulturer, men det er da mer overlatt til tilfeldigheten.

⁹ På New Zealand finnes mange forskjellige etniske folkegrupper forutom de med europeisk bakgrunn. Man bruker derfor betegnelsen "kiwi" om en statsborger fra New Zealander.

¹⁰ *New Zealanders make music*, Teachers' guide and 6 tapes containing 60 excerpts of New Zealand recorded musik, Depårtment of Education, Wellington 1986

5. ORDLISTE

HAKA	Posisjons dans
KARANGA	Påkallelse
KARAKIA	Bønn, hver samling begynner og slutter med karakia
KIA ORA	Hilsen- velkommen, man hilser bl.a. med å trykke nesene mot hverandre
KAITUKI	Leder og solist i padlesanger
TITITOREA	Sanglek med pinner
KAPA HAKA	Sang og dansegruppe
MOTEATEA	Samlebegrep for sangtradisjonen
MARAE	"Terskelsen" - torget utenfor møtehuset
MANWHIRI	"Sørgesiden" - gjestenes side i huset. Der plassere også de døde ved begravelser
NGA PUORU	Lyden eller stemmen av musikkinstrumenter
PÅ	Hele bygningsmassen som hører til maorenes møtested
PUWHIRI	Hilsen/velkomst seremoni
TEAO	"Dagslyset" - husfolkets side i huset- Wharinui
WAIATA	Sang
WHARINUI	Stort hus - maorienenes møtehus

6. KILDER

6.1 Muntlige informanter

Faglærere: Terri Ripeka Crawford, Academy of Performing Arts

Kahautu Maxwell, Department of Maori and Pacific Development

Bella Tr Aku Graham, School of Education, Bicultural Education

Julie J Jackson Gough, School of Education, Music Education

Cheri Panda Watiti, School of Education, Art Education

Graham Price, School of Education, Art Education

Kapahaka leder: Joe Harawira

Puwhiri guide: Ray Gage

Workshop ledere: Richard Nunns, Nelson og Hirini Melbourne, Department of Maori and Pacific Development

6.2 Bibliografi

Andersen Johannes C, Maori Music with its Polynesian Background, New Plymouth New Zealand, Thomas Avery & Sons, Limited 1934

Amstrong Alan & Ngata Reupena, Maori Action Songs, Wellington 1976

Crawford Terri Ripeka, Taonga Puoro, Traditional Maori Musical Instruments, BMP 204 Maori Music, Waikato University, Hamilton 1998

Gough Jackson J Julie, Intercultural music at Waikato, A narrative of current practice events, Music Education, School of Education, University of Waikato, 2001

Johns/ Gray. Edit. Te Ao Hurihuri, Opening, Waikato University, 28 november 1987

McLean Mervyn, Maori music, University of Auckland, Auckland 1996

Melbourn Hirini, Toiapiapi, The traditional Instruments of the Maori, National Library of New Zealand, 1991

McLean Mervyn, Orbell Margreth, Traditional songs of Maori, New Zealand 1975

Ngamoni Huata, The Rhythm and Life of POI, Harper Collins Publisher, New Zealand, Auckland 2000

"The Arts in New Zealand Curriculum", Ministry of Education, Wellington, New Zealand 2000

6.3 Sangbøker / læremiddel med CD/MC

Hei Waiata, Hei Whakakoako, ***Songs to sing and to enjoy*** (with 3 tapes).
Ministry of Education, Wellington 1992

Melbourne Hirini, Te Matauranga, Kia Ata Mai, Educational Trust, 1997 (with CD)

Melbourne Hirini, Te Wao Nui a Tane, Huia Publishers (with CD)

6.4 Diskografi

He Waiata Onamata, Songs from the Past, Huia Publishers, Te Reo Rangatira Trust
1998 (2 CDs)

Mc Lean Mervyn, ***Maori Music, A Bulletin for School***, (with taperecorings) School
Publications Branch, Department of Education Wellington 1971

New Zealanders make music, Teachers' guide and 6 tapes containing 60 excerpts
of New Zealand recorded musik, Department of Education, Wellington 1986

Te Ku Te Whe, Hirini Melbourn, Richard Nunns, (Plays Maori Musical instruments),
Rattle, RAT D004

6.5 Video

Ngati-Rangiwewehi of Rotorua, Presenting nine items of Maori songs, New
Zealand Videotours

Te whakata etae a Rohe o Tainui, Waikato University Kapāhaka group, Cardno
Television, Tui House Rotorua, 2001

6.6 Internett

The National Education Guidelines www.tki.org.nz

The Arts Community News www.tki.org.nz/e/arts

Waikato University, School of Maori and Pacific Development
<http://www.waikato.ac.nz/smpd/departments/>